

חמישה חומשי תורה
אוצר
הראשונים

חומש בראשית

מפוך
תורת
הדאשונם

כל הזכויות שמורות

להמו"ל

הרב יוסף דב אסיא

1856 E. 19th St.

Brooklyn NY 11229

(718) 376-7073

מהדורה ראשונה - תשס"א
מהדורה שניה מתוקנת - תשע"ב

כל הזכויות שמורות

COPYRIGHT © 2012

הכותב

עריכת ספרים והוצאה לאור

עימוד אוטמטי ממוחשב

Typesetting By Hakosev

845-356-2577

נדפס בארץ ישראל

Printed in E. Israel

חומש

אוצר הראשונים

מהדורת וויינרעב

הוקדש ע"י מוה"ר

ר' נחום מאיר יעקב וויינרעב ומשפ' שיחיו
לעילוי נשמות עטרות משפחתנו

אבי מורי

הרב ר' ארי' לייבוש וויינרעב ז"ל

בן הרב ר' זאב אהרן ז"ל

אוצר כלי חמדה ותפארה, ראשון וראש לכל דבר שבקדושה,
ותמך בכל עוז במוסדות התורה, וידיו רב לו בעשיית צדקה וחסד.
נלב"ע כ"ד תשרי תשנ"ח

מורי חמי

הרב ר' אליהו שטרנבוך ז"ל

בן הרב ר' חיים נפתלי שמואל ז"ל

רודף צדקה וחסד כל ימיו, היה מהמסייעים להצלת אלפים
מאחינו בנ"י בשנות הזעם ימי השואה האיומה.
נלב"ע כ"ב תמוז תשנ"ז

זוגתו חמותי

מרת מרים גיטל ע"ה

בת ר' יהושע אייזענצווייג ז"ל

עמדה לימין בעלה במעשיו הכבירים
פיה פתחה בחכמה. ותורת חסד על לשונה
נלב"ע י"ב אלול תשע"ב

ת.ג.צ.ב.ה.

[ââos âçeiã]

1

1000

1116

1751

ואוחילה לא־ל אחלה פניו אשאלה ממנו מענה לשון, שירבו בזכותי ההוגים בלימוד תורת ה' ובמשנת הראשונים, ותשא מלאכתי חן ושכל טוב בעיניך ובעיני כל רואיה ללימוד תורתך, ויהיה זה חלקי מכל עמלי. ואבקש גם מהלומדים והמעיינים שיחיו, שיואילו בטובם להעירני ולעוררני מה אוכל להוסיף לשפר ולייעל את החומש הזה לתועלת הלומדים, כדי שאוכל לתקנם בהכרכים הבאים והמהדורות הבאות.

חובה עלי להודות לכל אלו אשר סייעוני ועזרוני בדרכי הארוכה והקשה במעש ובעצה ותושי', ובהשגת וסידור החומר, ולא אוכל לפרט את כולם כי רבים הם. יתברכו מאת נותן התורה איש איש כמהללו וכשמו הטוב.

חכם לב יקח מצוות, ה"ה הנגיד הדגול מרבבה, הרבני התורני רודף צדקה וחסד ועוסק בצרכי ציבור באמונה, מוה"ר **יעקב וויינרעב** הי"ו, אשר פרש חסותו על מפעל כביר זה, ונטל על עצמו הוצאות ההדפסה, וזכה שהחומש יקרא 'מהדורת וויינרעב'. בזה נעשה הוא הזבולון לתורתן של רבותינו הראשונים ז"ל, ואין קץ לזכותו. בוודאי נחול עליו ברכת "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת" ובעלי השמועה ששמועותיהן מובאות בהספר ימליצו טוב בעדו ובעד ב"ב לטוב להם כל הימים.

ברוך ומבורך גם יהיה ידידי מזכה הרבים, במעשיו הכבירים, הרבני הנגיד החפץ בעילום שמו, שבחפץ לב ונפש פיזר והזיל אונים והונים, לטובת מפעל אדירים זה. ולא חשך מאמצים, לסייע ולהושיט לב רחב ויד פתוחים, ואצילות לבו ונדבת רוחו הוא אשר חזקני במשך כל השנים בגוף ובנפש, זה חלקו מכל עמלו בסיום ספר התורה הזאת, אתה ה' השב לו כגמולו ככה אלף פעמים, וזכותם של לומדי תורה די בכל אתר ואתר בתורתן של ראשונים תעמוד לו תמיד.

יבואו על הברכה, העומדים על המלאכה, הצוות המסור והנפלא, בלב ונפש חפצה, ה"ה הרב זלמן לייב אייכנשטיין שליט"א, שעבר במסירות ללא ליאות לסקל ולשרש טעויות שנקבעו זה דורות ונשרשו משנים רבות. להמקליד המסור והזריז הרב בן ציון גרינפלד שליט"א, שכל חלקי החיבור עברו בשלימות תחת אצילי ידיו באומנות נפלאה. כמו כן המדקדק הנפלא המומחה הר"ר יעקב לערכער הי"ו שאיזן חיקר ועבר בתר כל ניקודי השוואות שבמקרא להדגישם מי ינוח ומי ינוע, והעיר להאיר על כמה שינויי הנוסחאות, בטעמים ובנקודות, המופיעים בתרגום ובמקראות, אשר בשולי הדף נדפסות, וכן להמומחה המפורסם בקצווי תבל הרב יעקב לייפער שליט"א, אשר עבר בייחוד על כל תיבה מהתרגום אונקלוס והגיהו ותקנו על מכונו, וכן על ההקדמה הארוכה אשר כתב על התרגום אונקלוס. אחרון אחרון חביב להרב חיים מאיר וויזניצער שליט"א אשר בידיו הנאמנות סידר את

החומשים, ובעיניו החדות איזן ותיקן והקדיש שעות רבות להעמיד הדברים על מתכונתם.¹²³⁴⁵⁶⁷

כאן המקום להנציח את נשמת אדוני אבי מורי הרה"ג ר' אלטר צבי אריה בהרה"ג ר' אהרן זצ"ל שבמסירות מנעורי גידלני, על ברכי ת"ח הושיבני, והרבה עיתים זירזוני ומתחילת החיבור סיועני, ובימינו תמיד סמכני לחזקני ולסעדני בדרכי, משתתף בשמחתי שהוא שמחתו, וצר לי מאוד כי לא זכה לראות בסיומו, אך בודאי במקום מנוחתו, שם למעלה בגן עדנו ישמחו עמו הראשונים והמפרשים בתורתו.

ברגשי הכרת הטובה, מעומקא דליבא אברך את אימי מורתי שתחי' לאוי"ט. תבורך מן השמים בכל הברכות, עוד תנוב בשיבה בבריאות הגוף והנפש לאורך ימים ושנים, וימלא השי"ת כל משאלות לבה לטובה, ותרווה נחת דקדושה מנאי ומכל יוצאי חלציה כל הימים.

טרם אכלה דברי הנני בזה להודות ולהוקיר ולברך מקרב לב לכל המסייעים בעידוד בעצה, במילה טובה, בחן ותבונה, אשר חיזקוני רבות וליווני כל השנים מתחילת החיבור ועד הלום לא אגזים אם אציין אשר חלקם רב מאד בפריחת היצירה המיוחדת המוגשת הלום לפניכם ישאו המה כולם וב"ב ברכה רבה מאלוקי המערכה.

נוות בית תחלק שלל מנשים באהל תבורך זוגתי החשובה הצנועה והחסודה תחי' על חלקה הרב בהוצאת והאדרת וצורת החומש המפואר דידן ועל עמידתה לימיני תמיד כל הימים בהשקעה, במסירות, סבלנות, ומסירות אין קץ, בדין שתחלוק חלק נכבד בשכרה השמור לה, ויה"ר שנזכה לגדל יחד צאצאינו לתורה לחופה ולמעשים טובים, מתוך נחת והרחבת הדעת, בבריות גופא ונהורא מעליא נפישא, לאורך ימים ושנים טובים.

כצאתי אפלל בחין תפילתי, תערב לפניך עתירתי, ואשפוך לפניך שיחתי, אנא אבי, זכני ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה לשמה, וזכות הפצת תורתן של ראשונים מלאכי עליון שרפי מעלה, יעמדו לי, לזרעי, ולזרע זרעי שנזכה כולנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תורתך באהבה.

בקידה אקריב תודתי ואגיש מנחתי, זעירא המסתופף בצילא, שיפולי הדר גלימתא, דהני שרפי מעלתא, חברותא ראשוני קדישתא.

העורך

הרב יוסף דב אסיא

נשיא מכון תורת הראשונים

הוספות לספר בראשית - מהדורה שניה

א. במהדורה הראשונה הדפסנו את התרגום אונקלוס שהעתקנו מחומשים המוגהים שנדפסו במהדורות המפורסמות עד היום ונתפרסמו בעולם. לא כן בחומש המוגש לפניכם היום פנים חדשות ומאירות באו לפניכם אשר תוקנו ושובצו בו אלפי תיקוני דקדוק ושינויי נוסחאות מדוייקות וגם את הניקוד תוקנו להועיל על פי כל כללי הדקדוק הארמי הידועים, וכל זאת מזוקק ומנופה נעשה תחת עינו הפקוחה והמשגיחה של המדקדק המומחה הר"ר יעקב לויפער שליט"א מא"י שהשגיח רבות בעינא פקיא לנפות ניפוי אחר ניפוי עד שבא הבושם המזוקק שבעתיים הזה לפניכם היום ברכה.

ב. עוד הוספנו במהדורה זו יותר מאלף קטעים חדשים מגדולי הראשונים שפירשו הן על החומש עצמו והן על דברי רש"י ושבצנום כאבני חן במקומם דבר דיבור על אופנו ומכונו הראוי. קטעים חדשים אלו שופכים אור חדש המזהיר על כל היצירה המשובחת אשר לפנינו שלא ראו אור במהדורה הראשונה.

ג. ובצאתי את הכרך אודה מעומק הלב לכל אלו מכל קצוות העולם הידועים לי ושאינם ידועים שייעצו וטרחו ושלחו הארות והערות המחכימות ומחממות לב, שהוסיפו כיד ה' הטובה עליהם לשכלל ולפאר את ספר הספרים תורת ה' המחכימה, ומאת ה' אלקים ישאו ברכות מאליפות לטוב להם כל הימים בזה ובבא, מיני ומנייהו יצא הספר המהודר והמושלם כלול בהודו והדרו לתפארת כל ישראל.

מבוא

עתה אבוא ואספרה בקהל רב, דרכי העבודה והמעלות והיתרונות שהוכנסו ברוב עמל ויגיעה חכמה ומלאכה, להוצאה מפוארה זו אשר כל חלקיה ופרטיה הוא בית המדרש מלא חידוש, פרי לימוד ועיון והתעמקות עד היכן שידינו מגעת.

תורה

לשון החומש הוא מתנ"ך קורן, המוגה בהגהה מיוחדת ומדויקת על פי המסורת. אולם, מתוך שמירה ודקדוק שלא לשנות מהמקובל מדור דור, הצגנו -בשולי הדף- גם את הגירסא העתיקה, במקומות שיש ביניהם שינויים.

לראשונה נתוספו בגוף המקרא ציוני שוא נע, בכך ששוואים אלו הובלטו. בהדגשה יתירה. המלאכה נעשתה ע"י מדקדק מומחה ע"פ כללי הדקדוק.

באיזה מקומות נתעוררו ספקות בשוא נע ונח. בספר 'מנחת שי' להמדקדק הגדול רבינו שלמה ידידיה מנורצי ז"ל (פ' לך), הביא שבמקרים כאלו ישנה מחלוקת האם הניקוד הוא שוא או אינו אלא חטף פתח. ומצאנו בכמה הוצאות מדויקות של החומש שאכן נוקד במקומות הללו חטף פתח. בעקבותם הלכנו גם אנו.

תרגום אונקלוס

נוסח תרגום אונקלוס שבדפוסים המצויים נשתבש מאוד עקב מאות העתקות והדפסות במשך מאות שנים. ובמיוחד בגלל נסיונות להגיה את התרגום 'על פי הדקדוק', והרצון להשוותו ללשון הכתוב (יעויין בנספח הנרחב המודפס בסוף הספר, מאת הרב יעקב לויפר) במהדורה זו הוגה התרגום ותוקן על פי נוסחאות מדויקים ובראשם נוסח התאג' התימני שהוא מסורת החיה עד היום בפי עדות תימן הקוראים ומתרגמים התורה עד ימינו כפי שהיה פעם בזמן חז"ל. במהדורה זו הקפדנו בעיקר לתקן טעויות בולטות, וטעויות הגורמות לשיבושי משמעות (כפי שיודגם בנספח הנ"ל). אבל במקומות שהתיקון עשוי להיראות מוזר ללומד שאינו רגיל בנוסח המדויק – השארנו כפי שהוא, במקומות שלא היה מדובר בשינוי משמעות.

תרגום יונתן בן עוזיאל

הוגה בדייקנות עפ"י הנוסח שבכת"י לונדון (נדפס ע"י גינזבורגר בברלין תרס"ג), ועל פיו הוספנו כמה פסוקים שלא היו בחומשי 'מקראות גדולות'.

דוגמא אחת לשינוי מהותי הוא בפרשת לך לך, פרק טו פסוק יב, היכן שהתרגום יונתן דורש את ארבעת הגלויות הנרמזות בפסוק "אימה חשכה גדולה נפלת עליו" וכתב "נפלה - דא היא פרס דעתידא למיפל ולית ליה זקיפא ומתמן עתידין למיסק עמא בית ישראל". והנה כל המעיין יראה כי יד הצנזורה בדבר, כי על תיבת "חשכה" תרגם יונתן "קבלא - דא היא מדי" והלא גלות פרס ומדי אחת היא. וגם בכל המדרשים חושבים את ארבעת הגלויות: בבל, מדי, יון ואדום, (אלא שמחולקים הם איזו תיבה מרמז על איזו גלות). ואכן, גירסת הכת"י הנ"ל היא אכן "נפלה - דא היא אדום" וכן תוקן בחומשינו. ועוד רבות כהנה.

תרגום ירושלמי השלם

כידוע, נתגלה בשנת תשט"ז כת"י רומי של תרגום ירושלמי השלם. היתה בהתגלות זו משום 'אור חדש' כי ישנם הרבה הוכחות שכת"י זה הי' לפני הראשונים המביאים דברים בשם תרגום

ירושלמי, ואינם נמצאים בתרגום יונתן או בקטעי תרגום ירושלמי שבחומשים, רק בתרגום הלז. בספר 'הערוך' לרבינו נתן נמצאים בערך מאתיים וחמשים מלים כאלו, וכן ברמב"ן עה"ת, ובעוד ראשונים. (רשימה חלקית של דוגמאות כאלו נמצא בכרך כ"ד של חומש 'תורה שלמה' המוקדש כולו לתרגומי התורה).

בשולי גליונות כת"י ההוא, נמצאים הערות ותיקונים שנכתבו ע"י מעתיקים אחרים בהם שנויי נוסחאות בהתרגום. המעיין יבחין, כי קטעי התרגום הירושלמי הנדפס בחומשים, אינו אלא מעט מאותם שנויי הנוסחאות שעל התרגום הירושלמי השלם (וכנראה סבר המעתיק הראשון להחומשים שלנו, כי תרגום הירושלמי ותרגום יונתן בן עוזיאל חד הם, ולכן הביא רק שנויי הנוסחאות שבשולי הגליון והשמיט העיקר).

לראשונה, מוחזרת האבידה רבת השנים לעם התורה, והתרגום הירושלמי השלם נדפס עתה ליד החומש, על כל חמשה חומשי תורה (חלקו, מפרשת כי תשא והלאה, כבר נדפס בחומש 'תורה שלמה'). ונחוץ לציין לדברי ה'כל בו' (סי' נא הל' שמו"ת) בשם מהר"ם מרוטנבורג "כי מן הדין היה לנו לחזור תרגום ירושלמי לפי שבטוב יותר מפרש העברי יותר מן התרגום שלנו, אך שאינו מצוי בינינו", עיי"ש.

השארנו התרגום הירושלמי השלם, כמתכונתו, ולא הרהבנו עוז בנפשינו לנקדו [חוץ מכמה פסוקים שהיו מנוקדים בכת"י]. גם אזכרות השמות השארנו כבמקור שנכתב בשלשה יודיין. וכתיבת ג' יודיין במקום השם הי' נהוג מלפנים בישראל (כן מוכח מחומשים עתיקים וכת"י), ומובא בפסיקתא זוטרת פ' שמות שהוא נגד שלשת היודין של ג' שמות, שד"י, אלקי"ם ואהי"ה. ובשו"ת הרדב"ז (ח"א תשו' ר"ו) יש מו"מ אם מותר למחוק ג' יודין שנכתבו במקום השם, כי ג' יודין עולה כשם הוי' עם ד' אותיותיו ומביא שם כן משאר ראשונים. ועוד יש בזה רמזים נוספים.

התרגום הירושלמי שבחומשי מקראות גדולות הצגנו בסוף החומש, למען לא יחסר המזג.

פירוש רש"י

גם כאן שמרנו על הנוסח המקורי, שהוגה מתוך דקדוק וקפידא. הראשונים שהיו להם גירסות אחרות בדברי רש"י הובאו דבריהם ב"פירוש על רש"י", כי בדרך כלל מצויים בדבריהם גם הוספה להשינוי כגון פירכא או יישוב. במקומות שאין בהראשונים הוספה, הובאה הגירסא האחרת בסוגריים בסוף דברי רש"י, וצויין המקור. שנויי הגירסאות וקטעי רש"י שצויין מקורם 'יוסף הלל', יש לעיין בספר יוסף הלל להרב יוסף הלל בראכפעלד זצ"ל, שם מצויין מקורו מהדפוסים העתיקים וכתבי היד שהיו לפניו. שנויים שלא צויין להם מקור, הם בדרך כלל מספר זה, למעט מקומות ספורים שהבאנו גירסא אחרת שמצאנו בעצמינו. וגם העתקנו מהספר 'עיונים ברש"י' להרב שמואל יהושע גולד זצ"ל. וזאת למודעי, כי לא הבאנו שינויי גירסאות אלא אלו שנראה לנו כי הם מועילים להבנת הפשט, ואין המטרה שלנו להביא את הגירסא, אלא הפירוש.

תוקנו בהוצאה זו דיבורי המתחיל של רש"י ששונו בחומשים מלשון הכתוב ושורבבו בהם חסירות ויתירות עד שקשה לפעמים להבין בגללם את דברי רש"י. בהוצאתנו התאמנו את דיבורי המתחיל ללשון המקרא. וזאת, כי ברור שהשינויים אינם מרש"י אלא מהמעתיקים.

פירוש היאיר

ספר היאיר הנקרא גם בשם "פתשגן", נדפס בספר "נתינה לגר" להג"ר נתן אדלר זצ"ל, ובהקדמת הגר"נ מוכיח כי מחבר ה"יאיר" חי בצרפת סמוך לזמן הראשונים, ומשער שהוציא

לאור ספרו בשנת יא"ר, וע"כ נקרא ע"ש השנה. המחבר כותב בהקדמתו "חבור זה נעשה לבאר מלות הספקות בתרגום אנקלוס וגם לבאר מקצת טעמי חלופי נוסחאות שבתרגום איזה חומש משאר נוסחאות הנמצאות".

ספר זה הוא ראש למפרשי אונקלוס, והיחיד שבידינו מזמן הראשונים. בחומש שלנו, שמטרתו לסייע בידי לומדי חומש ורש"י, אשר גם תרגום אונקלוס הוא חלק בלתי נפרד מלימוד זה, וכן צריך להעביר הסדרה בכל שבוע 'שנים מקרא ואחד תרגום', הצגנו לראשונה לצד התרגום את ביאור ה'יאיר' בשלימותו, אחרי שהוגה ונופה מטעויות דפוס.

הוספנו ושיבצנו בתוך הפירוש ליקוט מדברי הראשונים על התרגום. הוספות אלו הושמו בסוגריים עם ציון המקור. ולראשונה מוגש בפני הלומדים פירוש שלם מלוקט מהראשונים על תרגום אונקלוס.

פירוש היאיר, גם מתקן את נוסחאותיו של תרגום אונקלוס. שנויי נוסחאות שעשו מגידים מפני שהנוסח איננו תואם את כלליו של אונקלוס או קושיות אחרות, כבר באו בפירוש היאיר, והוא מתרצם או מתקנם.

בהקדמת ספר ה'יאיר' נתבאר בארוכה כללי תרגום אונקלוס, לתועלת הרבים העתקנוהו בסוף הספר.

פירוש תרגום יונתן ופירוש תרגום ירושלמי

לקטנו משלשה ספרים המפרשים את דברי תרגומי הירושלמי והיונתן.

א. 'פירוש על תרגום יונתן ותרגום ירושלמי' שנתחבר ע"י הגאון ר' דוד שעברשין זצ"ל ונדפס בפראג בשנת ש"ע.

ב. 'קטורת הסמים' להגאון ר' מרדכי איש קרעמזיר מתושבי קראקא שהדפיס ספרו באמשטרדם בשנת תל"א.

ג. ה'פירוש יונתן' וה'פירוש ירושלמי' שבחומשי מקראות גדולות שלנו, שחיבר הג"ר חיים פייבל ב"ר מגדל מביסק חתן השל"ה. פירושו הוא קיצור מפירושו של ר"ד שעברשין, ובמקומות רבים חולק עליו, ואי אפשר להבין דבריו מבלי לראות את הפירוש המקורי. על פירוש זה רבו העוררים המצדיקים דברי הגר"ד שעברשין. וכמו"כ לפעמים מפאת השינוי מלשונו המקורי של רד"ש נשתנה גם הכוונה.

ע"כ בפירושו הבאנו בשלימות את פירושו של הגר"ד שעברשין, ולקטנו גם מתוך ספר קטורת הסמים, והבאנו גם איזהו דברים שנתחדשו בהפי' של הג"ר חיים פייבל מביסק שאין מקורם בפירושו של הגר"ד שעברשין. להקלת הלימוד לא צויין המקור על כל דיבור ודיבור מהפירוש.

ושוב, לראשונה פי' מקיף ויסודי על תרגום יונתן, מלוקט ברוב עמל ויגיעה והתעמקות בדברי התרגום ומפרשיו, לתועלת לומדי התרגום יונתן. אגב, בהקדמתו של קטרת הסמים מבאר בארוכה בדרך סוד התועלת להנפש והנשמה בלימוד תרגום.

תולדות אהרן

עברנו על כל המראה המקומות ועשינו תיקונים רבים, נוסף לכך אלפי מ"מ חדשים, ברם, הושם דגש על כוונתו ודרכו של המחבר, ובעקבותיו הלכנו להביא רק מראה מקומות לדרשות שדרשו חז"ל מהפסוק, ולא לכל מקום שהפסוק מובא בחז"ל לשם ראי' או סימוכין לדרשה

אחרת, אשר אינם נוגעים בדרך כלל לביאור הפסוק. מלבד עבודת החיפוש, נתוספה מלאכת הסינון.

ועתה לגולת הכותרת של החומש שלנו

אוצר הראשונים

פירוש על התורה

הוא חיבור הכולל את תמצית פירושי יותר ממאה מרבתינו הראשונים שפירשו את דברי התורה, מוגשים לפני הלומדים בשפה ברורה. אחרי ההתעמקות בדבריהם, הוצאו השורות הספורות הנוגעות לביאור הפסוק, מה שנראה לעינינו יסודי ונוגע לפשט, והובאו בלשונם וכמתכונתם. על כל פירוש ופירוש צויין מקורו (בגמר הקטע), למען יוכל הלומד לעיין בדבריהם הארוכים, ובהקשיות והפירוכות שהביאום אל מסקנת הפירוש הזה. הערות, ציונים והגהות שנוספו לפירושים צוינו כך 'א"ה' [=אמר המלקט].

כמעט כל קושיא דיוק או דקדוק המתעורר בשעת הלימוד כבר נמצא בהראשונים, ורובם ככולם הובאו כאן בפירוש זה.

דרכי העבודה בעריכת פירוש זה של הראשונים, הרי הם נכרים לעיני כל הלומד בו, והננו לציין רק כמה כללים, כדלהלן:

פירוש שהובא גם ברש"י, לא הוכנס כלל, כי הרי הלומד ילמוד אותה בפרש"י. פירושים שנמצאו בכמה ראשונים, הובאו פעם אחת בלבד, מאותו החיבור שלשונו נראה לנו המתאים ביותר להליקוט שלנו. וכמובן, המעיין בחיבורי הראשונים עצמם, יוכל למצוא שנויים קלים בין לשונות ראשונים שונים.

דרשות ופירושים שמקורם בחז"ל בגמ' או במדרשים, לא הובאו כאן, ומקומם בחיבורים מיוחדים לעצמם, ורבים מהם צוינו בהוספותינו לתולדות אהרן. איברא, כי כמה מפירושי הראשונים נקראו בשם מדרש, כי בימיהם כינו כן כל דברי דרש ואגדה. (ולדוגמא: 'מדרש לקח טוב' לרבינו טוביהו ברבי אליעזר, יעוי' בשם הגדולים להחיד"א, מערכת גדולים בערכו, שכותב שקראו לקח טוב, גם ע"ש שמו 'טוביה', ואילו במערכת ספרים ערך מדרש איננו מביא מדרש זה וכן הרבה מדרשים אחרים שהיו לפניו, כי הם מהראשונים ולא מחז"ל, עיי"ש). את אותם הבאנו כמובן, אך כדי שלא לבלבל הקורא הצגנו בדרך כלל לשם מקור את שם המחבר ולא שם החיבור (ולדוגמא: במקום 'מדרש לקח טוב' כתבנו 'רבינו טוביה'). בתולדות המחברים נמצאים שמות ספריהם.

פירושי הראשונים על פסוקי התורה הנמצאים בתוך דבריהם על הש"ס וכדו', את אותם שראינו מתאימים למתכונת ליקוט זה הבאנו, אבל לא הבאנו אלו שהדברים מיוסדים בעיקרם על הבנת דברי הש"ס במקומם, ואין הדגש מושם על הבנת הפסוק, כי מאלו קשה למצות ביאור ברור בהפסוק.

הבאנו גם רמזים נאים ופרפראות לחכמה מהראשונים, ובמיוחד אלו הנוגעים לעניני הלכה או מנהג, גם אם אינם נוגעים לפשוטו של מקרא, כי כן דרכם של רבותינו הראשונים לדרוש, והוא לתועלת המעיינים.

ומודענא לכון, כי איננו מתיימרים לומר שעברנו על כל דברי הראשונים, כי הלא תורת הראשונים רחבה מני ים. ואדרבה מאת הלומדים והמעיינים נבקש, שאם ימצאו עוד מדברי הראשונים שמתאימים למתכונת חיבורינו והשמטנום, נא להודיענו מהם, למען נוכל להביאם במהדורות הבאות.

ואל תתמה על דרך הליקוט, לשלב דברי הרבה ראשונים, אשר לכ"א דרך המיוחד לו זה בכה וזה בכה, לתוככי חיבור אחד על סדר הכתובים, ללמדו ברצף. כי הרגיל בחיבוריהם ובפירושיהם של הראשונים על התורה, יודע כי דרך זה הי' מקובל עליהם (כידוע גם רש"י ז"ל מביא לפעמים בפירושו מדרשות חלוקות). זאת ועוד, כי הלא כבר מלתינו אמורה שעיקר מלאכתינו הוא הליקוט האיסוף והבירור, תוך כדי ציון מקורו של כל דבר ודבר, ולא עשינו ח"ו 'ביאור' חדש משלנו. והלומד בעקביות יבחין ויכיר את דרכו המיוחד של כל מפרש, ואין כאן עירבוב דברים כלל וכלל. והכל נעשה בהתייעצות ובהכוונת גדולי דורינו שליט"א.

והואיל ולימוד פרשת השבוע, כולל גם לימוד ההפטורה, כפי שנקבע להלכה (או"ח סי' רפ"ה סעי' ז', בהגהת רמ"א) שבקריאת שמו"ת יש לקרוא גם ההפטורה. ע"כ, באותה צורה ובאותה מתכונת של הפירוש על התורה, ערכנו פירוש גם על ההפטורות, [העתקנו רק את אותם הראשונים שכתבו בפירושם עה"ת, גם פירוש על התרגום, אבל לא לקטנו את הראשונים על הנ"ך, ולכן יש רק מעט מזער].

פירוש על רש"י

וכמעשנו בפירוש על התורה, כן מעשנו בפירוש על רש"י.

סדר העריכה: תחילה מובא לשון הפסוק עליו מוסבים דברי רש"י. אחרי הפסק נקודה מובא לשון רש"י, ואחריו פירוש דבריו. והרבה יש לדקדק בלשון רש"י המובא בהראשונים, כי במקומות רבים הי' להם גירסא שונה מברש"י שלנו, והבנת דבריהם אינו אלא עפ"י גירסתם. ומלבד זאת, גם קושיות ודקדוקים אחרים שאינם בהראשונים, יתורצו עפ"י הגירסא האחרת שהיתה לפניהם, והפך בה והפך בה דכולה בה.

דברי רש"י שהראשונים מביאים שאינם ברש"י שלנו, מובאים קודם בשלימות בלשונם בצורת 'דיבור המתחיל', ואחריו פירוש הראשון על דברי רש"י אלו והמקור, ובסופו צויין שדברי רש"י אלו לא נמצא ברש"י שלנו.

תולדות המחברים

להשלמת הענין, ערכנו ראשי פרקים ותולדות הראשונים מחברי הספרים שדבריהם מובאים בהליקוט. למותר לציין התועלת בידיעת פרטי חייהם ותקופותיהם, תלמידי מי היו ובעקבות מי הלכו, ואיה מקום כבוד דבריהם וספריהם. גם כאן הושקעה עבודה ביגיעה רבה ואין ספק שהמעיינים יכנסו ברוח תקופת הראשונים, מבארותיהם ימתקו ויערבו לחיך טועמיהם.

תפילתנו ובקשתנו מנותן התורה, שיהיו לרצון סדר עבודתינו לפני כל ההוגים והמעיינים. ילכו רבים ויאורו לאורו, יתרבו הלומדים והמתעמקים בהבנת דברי התורה הקדושה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.